

Малиняк Б. С.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів Тернопільського
національного економічного університету,

Письменний В. В.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів Тернопільського
національного економічного університету

ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Проаналізовано стан фінансування бюджетних видатків на економічну діяльність в Україні та за кордоном. Обґрунтовано причини і наслідки зниження економічної складової у видатковій частині бюджетів усіх рівнів. Виявлено вплив непрямой бюджетної підтримки економіки у контексті впровадження стимулювального характеру оподаткування. Визначено пріоритети бюджетної політики України в економічній сфері.

Ключові слова: Економічна діяльність, бюджетна політика, бюджетні видатки, бюджетні втрати, бюджетні трансферти, бюджетні кредити.

У період кризового стану реального сектору економіки України зростає роль його фінансової підтримки з боку держави. При цьому спрямування кількісно обмежених бюджетних коштів на вказані цілі завжди є предметом гострих дискусій і суперечок щодо сфер та напрямів їх використання. Безперечно, виконання державою соціальної функції, зміст якої криється у наданні базових послуг населенню з охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту та соціального забезпечення, потребує позачергового виділення асигнувань з бюджету. Проте тактично і стратегічно пріоритетні для макроекономічного розвитку держави галузі економіки – сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс, промисловість, будівництво, транспорт та зв'язок – не можуть обійтися без необхідної бюджетної підтримки.

Фінансова наука має вагомі здобутки у вивченні концептуальних підходів до формування та реалізації бюджетної політики в економічній сфері. Так, великий внесок в обґрунтування ролі бюджетних важелів у забезпеченні економічного зростання зробили представники західного вчення Ш. Бланкарт, Д. Б'юкенен, А. Вагнер, К. Віксель, Х. Дальтон, К. Ерроу, Дж. Кейнс, Л. Клейн, Р. Масгрейв, Ф. Нітті, М. Ольсон, У. Оутс, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, В. Танзі, Ч. Тібу, Х. Ціммерман, К. Шоуп, Л. Штейн, Р. Штурм. Серед вітчизняних науковців дослідженням впливу бюджету на економічний розвиток займалися В. Л. Андрущенко, О. Д. Василик, Т. І. Єфименко, О. П. Кириленко, І. О. Луніна, І. О. Лютий, Ц. Г. Огонь, А. М. Соколовська, В. М. Суторміна, В. М. Федосов, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій. Крім того, проблеми фінансування бюджетних видатків на економічну діяльність посідають чільне місце в працях російських вчених: Б. Г. Болдирева,

М. В. Васильєвої, Л. А. Дробозіної, А. М. Ковальової, В. В. Лаврова, І. В. Лексіна, Л. П. Павлової, В. Г. Панскова, Г. Б. Поляка, В. М. Родіонової.

Враховуючи актуальність дослідження, метою статті є поглиблення науково-теоретичних положень, а також аналіз практичного здійснення бюджетних видатків в економічній діяльності України та за кордоном. Для її досягнення були поставлені такі завдання: обґрунтувати причини і наслідки зменшення бюджетного стимулювання економіки; виявити вплив непрямой бюджетної підтримки економіки у контексті впровадження стимулювального характеру оподаткування; визначити пріоритети бюджетної політики нашої держави в економічній сфері.

Зазначимо, що в науковій літературі немає однозначної оцінки бюджетних видатків в економічному розвитку. Позиція вчених із цього питання залежить від розуміння ними як меж, так і можливостей державного втручання в сектори економіки. Зокрема, прибічники ліберального типу економіки у своїх дослідженнях акцентують на малій ефективності ухвалення державою бюджетних рішень¹. Натомість їхні опоненти дотримуються протилежної думки, заявляючи про позитивне значення бюджетних інвестицій в економіці ринкового типу². Щоправда, мова повинна вестися не стільки про доцільність залучення бюджетних коштів для фінансування економіки, скільки про ефективність їх витрачання на зазначені цілі.

У більшості випадків саме бюджетні видатки є ключовим стимулом до започаткування нових виробництв, а в посткризовий період – потужним чинником виведення економіки з незадовільного стану. При цьому твердження про необхідність здійснення суспільних інвестицій тільки в ті сфери, в яких вони економічно невигідні приватним інвесторам, уже давно втратили свою актуальність. Адже ще всередині ХІХ ст. російський учений-економіст Е. Вреден наголошував на доцільності створення державою виробництв і в тому випадку, коли приватне господарство не бажає, не може та не вміє узятися за вигідні підприємства, загальна корисність яких безперечна та способи здійснення яких вже напрацьовані³. Водночас і наші сучасники визначають необхідність позачергового закріплення за державою ролі ініціатора подальших економічних перетворень, що дасть змогу правильно спрямувати відносини в економіці⁴.

На початковому етапі українського державотворення, як і в умовах соціалістичного ладу, більша частина бюджетних видатків мала економічне

---

¹ Экономика переходного периода: очерки экономической политики посткоммунистической России. 1998–2002 / под ред. Е. Гайдара. – М. : ИЭПП, 2003. – С. 82.

² Калюжний В. Роль державних витрат та інвестицій у ринкових економіках / В. Калюжний // Вісник НБУ. – 2003. – № 9. – С. 61.

³ Вреден Э. Финансовый кредит. Исследование оснований, существа нормальной области, границ, видов и форм общественной займовой системы. Ч. 1: Основные начала финансового кредита, или Теория общественных займов / Э. Вреден. – СПб. : Тип. В. Димакова, 1871. – С. 74.

⁴ Гец В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Гец // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 39.

спрямування. Проте із середини 90-х років ХХ ст. їх питома вага зменшилася до 31 % у 1995–1996 рр., до 20 % – у 1997 р., до 23 % – у 1998–1999 рр.⁵, досягнувши свого критичного значення – 18,5 % у 2009 р. Таку динаміку можна пояснити реалізацією в Україні радикальних реформ з метою лібералізації економіки, масштабною приватизацією державної власності та значними обмеженнями бюджетних коштів у період гострої кризи економічної системи. Слід зазначити, що поряд з об'єктивною необхідністю скорочення бюджетних видатків на економіку, на це також вплинула неспроможність уряду забезпечити високу ефективність таких видатків і неможливість продемонструвати громадськості та підприємницькому загалу високу результативність бюджетної підтримки економіки. Сукупність означених чинників разом із численними прогалинами нормативно-правового поля породили незадовільну ситуацію в реальному секторі економіки нашої держави.

Зміна тенденції співвідношення бюджетних видатків на економічну діяльність до ВВП найяскравіше вказує на сучасні проблеми розвитку економіки України (табл. 1, рис. 1). Так, тривала фінансова підтримка держави давала змогу нерентабельним підприємствам “триматися на плаву”, а рентабельним – не опікуватися проблемами зниження витрат і підвищення ефективності виробництва. Це, у свою чергу, гальмувало ринкові перетворення та позбавляло перспектив розвитку⁶. У результаті збільшення обсягів видатків не супроводжувалося адекватним зростанням показників ефективності діяльності підприємств паливно-енергетичного комплексу, сільськогосподарства, промисловості та будівництва – основних суб'єктів суспільного виробництва. Усвідомлення проблем низької ефективності бюджетних видатків на економічну діяльність, а також значні проблеми з наповненням зведеного бюджету останніми роками спричинили різке скорочення співвідношення видатків на економічну діяльність зведеного бюджету до ВВП, що спрямовується, з 0,056 у 2007 р. до 0,04 у 2010 р.

Аналіз структури бюджетних видатків на економічну діяльність за 2005–2010 рр. дає змогу констатувати перевищення їх обсягу у більш ніж три рази в державному бюджеті над місцевими бюджетами. Таку тенденцію (незмінну протягом багатьох років) можна пояснити відлунням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Основні положення фінансової науки, в яких розглядаються питання міжбюджетних відносин, передбачають розмежування видатків між центральним і місцевими бюджетами залежно від того, до якої з функцій суспільних фінансів вони належать. У працях відомих фінансистів виокремлюють такі функції суспільних фінансів, як алокаційна, дистрибутивна та стабілізаційна. При цьому звернемо увагу на те, що можливості реалізації стабілізаційної функції в умовах відкритості місцевих економік є обмеже-

⁵ *Небрат В.* Державні видатки в системі регулювання економіки: світові тенденції та вітчизняний досвід / В. Небрат // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 2. – С. 16.

⁶ *Соколовська А.* Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 28.

Таблиця 1

Видатки державного та місцевих бюджетів на економічну діяльність, млн грн

Видатки	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Місцеві бюджети
Економічна діяльність, усього	14 314,1	5 021,9	20 558,9	6 906,6	29 748,8	10 774,7	38 693,0	12 629,3	33 294,3	6 458,7	36 030,0	7 802,4
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	361,7	149,1	445,9	177,6	526,3	280,9	682,1	291,3	561,6	245,3	618,6	373,4
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	5 077,8	22,4	6 489,9	52,3	7 963,5	74,2	9 494,7	135,8	6 185,0	100,6	7 208,3	118,6
Паливно-енергетичний комплекс,	3 847,4	66,7	5 043,4	222,0	7 173,6	176,8	15 386,3	97,7	11 932,6	32,7	12 024,4	30,6
зокрема вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	3 145,2	0	4 045,2	0	5 541,4	0	7 227,8	0	6 265,7	0	7 433,9	0
Інша промисловість та будівництво,	371,8	15,4	573,7	14,1	1 092,5	22,1	695,4	32,8	671,8	16,8	715,2	18,5
зокрема будівництво	4,4	15,4	1,0	14,1	23,7	22,1	91,1	32,8	76,8	16,8	98,6	18,5
Транспорт	3 675,2	1 705,1	6 889,4	2 282,9	11 536,2	3 026,9	10 461,7	3 540,7	11 627,8	2 083,4	12 608,5	2 675,0
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	39,9	30,3	56,0	43,9	86,9	55,1	100,0	68,3	123,8	67,9	102,5	71,7
Інші галузі економіки	229,1	182,2	252,3	474,1	290,3	1 086,7	470,3	639,7	1 118,5	34,9	1 481,0	929,6
Дослідження і розробки в галузях економіки	612,7	0	709,2	0	1 009,4	0	1 326,5	0	1 066,2	0	1 179,3	0
Інша економічна діяльність	98,5	2 850,8	99,2	3 639,7	70,1	6 052,0	76,0	7 822,9	7,1	3 877,1	92,2	3 585,0

Складено за даними Міністерства фінансів України.

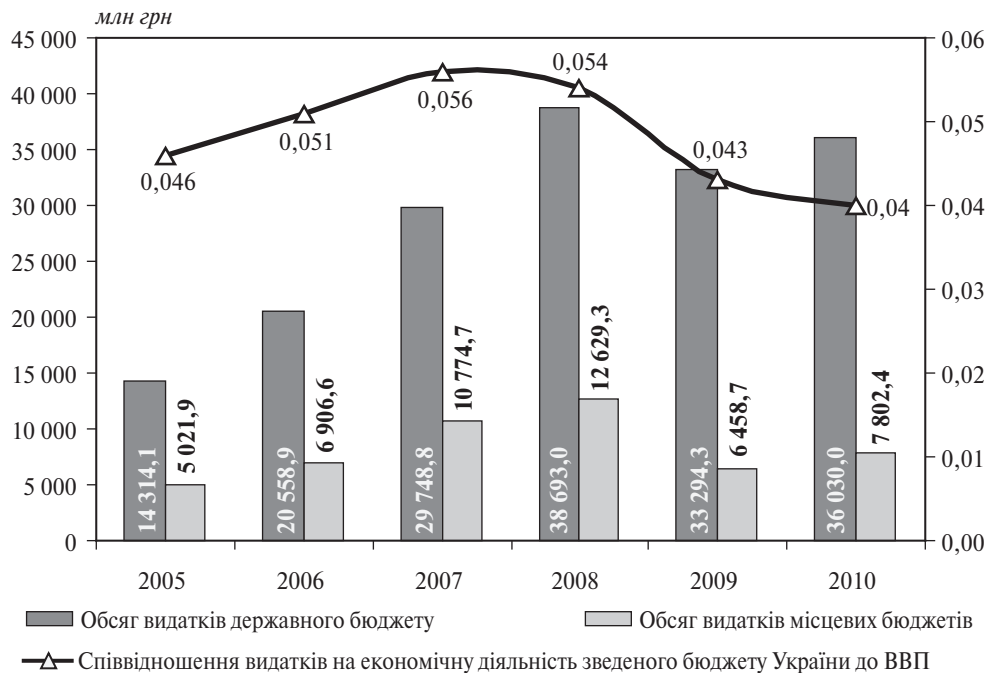

Рис. 1. Бюджетні видатки на економічну діяльність

Складено за даними Міністерства фінансів України.

ною. Адже коли відбувається вільний рух товарів, капіталу та робочої сили в межах усієї країни, стимулювання економічного зростання на певній території поширюється на економіку інших регіонів, що послаблює вплив місцевої бюджетної політики.

До того ж стабілізація економічної системи держави за допомогою інструментарію суспільних фінансів ефективна за умови узгодження фіскальної і грошово-кредитної політики. Якщо в країні існує єдина грошово-кредитна система, а місцеві економіки відкриті одна для одної, реалізація стабілізаційної функції за допомогою видатків місцевих бюджетів буде неефективною. Ефективність видатків місцевих бюджетів, спрямованих на стабілізацію економічного розвитку, є меншою ще й тому, що в період економічного спаду відбувається скорочення надходжень цих бюджетів одночасно зі зростанням питомої ваги видатків соціального призначення. За цих умов обмежені можливості дохідної бази місцевого самоврядування не дають змоги збільшувати необхідні в цей період видатки з метою стабілізації та зміни економічної ситуації.

До суб'єктивних чинників, які справляють вплив на закріплення видатків на економічну діяльність за центральним бюджетом, можна віднести той факт, що в період командно-адміністративної системи витрачання бюджетних коштів традиційно відбувалося нівелювання ролі місцевих органів влади у фінансуванні народного господарства. Відтоді прерогативою місцевих бюджетів стало забезпечення мінімальних гарантій населення з охо-

рони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту та соціального забезпечення. Натомість фінансові ресурси, що витрачаються на економіку регіонів, і дотепер мізерні, а подекуди не відчутні для її модернізації.

У сучасних умовах кошти на фінансування заходів з регулювання трудових відносин, рибного господарства, вугільної, електроенергетичної та інших галузей паливно-енергетичного комплексу, промисловості з видобутку рудних і нерудних корисних копалин, відтворення мінерально-сировинної бази, повітряного транспорту, торговельного господарства, закладів громадського харчування, досліджень та розробок в галузях економіки закладаються лише в державному бюджеті. При цьому протягом досліджуваного періоду пріоритетними напрямками державної політики економічного розвитку були енергетична галузь, частка якої у 2010 р. у загальній сумі видатків державного бюджету становила 4 % (у видатках на економічну діяльність – 33,4 %), транспорт (відповідно 4,2 і 35 %), сільське господарство (2,4 і 20 %).

Кількісні параметри бюджетних видатків на економічну діяльність у зарубіжних країнах мають іншу специфіку (табл. 2). Історично склалося так, що упродовж багатьох років у Західній Європі їх максимальний обсяг був характерний для Німеччини (у 2009 р. він становив 87 млрд євро, або 3,6 % у ВВП) та Великобританії (67,8 млрд євро, або 4,3 % у ВВП). Дещо меншу бюджетну підтримку різних секторів економіки мали Італія (67,1 млрд євро, або 4,4 % у ВВП), Іспанія (59,2 млрд євро, або 5,6 % у ВВП) і Франція (59,1 млрд євро, або 3,1 % у ВВП)⁷. При цьому фінансово-економічна криза, яка супроводжувалася спадом виробництва, скороченням зовнішньоторговельних зв'язків, зменшенням податкових надходжень до бюджетів, зниженням інвестиційної активності тощо, на відміну від нашої держави, по-іншому вплинула на структуру економічних видатків у розвинутих країнах.

Так, якщо протягом кризового періоду в Україні бюджетні видатки на економічну діяльність зменшилися, то в багатьох європейських країнах вони суттєво зросли: у Словаччині у 2,25 раза; Латвії – 1,98; Ірландії – 1,91; Румунії – 1,85; Польщі – 1,75 раза⁸. Головні причини таких значних відмінностей бюджетної політики криються у концептуальних підходах до реалізації антикризових заходів урядів України та Західної Європи. Тоді як більшість європейських країн активно використовувала кейнсіанські рецепти боротьби з кризою, в Україні, зважаючи на різкий спад економіки і значні соціальні зобов'язання держави, бюджетні видатки на економіку були обмежені. У зарубіжній практиці це відобразилося у багатомільярдних фінансових вливаннях бюджетних ресурсів на розвиток сільського господарства, промислового виробництва й енергетики.

Натомість провідні вчені-економісти вкотре підтверджують, що незадовільний стан кредитної системи України паралельно з різким скороченням зовнішнього і внутрішнього попиту сприяли падінню виробничого сектору

---

⁷ Розраховано за даними статистичної служби Європейського Союзу.

⁸ Розраховано за даними статистичної служби Європейського Союзу.

Таблиця 2

Бюджетні видатки на економічну діяльність у зарубіжних країнах

Країна	2005		2006		2007		2008		2009	
	млн євро	% ВВП	млн євро	% ВВП	млн євро	% ВВП	млн євро	% ВВП	млн євро	% ВВП
Австрія	11 869,9	4,9	12 676,8	4,9	12 527,7	4,6	13 833,3	4,9	13 579,0	5,0
Бельгія	21 616,9	7,1	15 579,7	4,9	16 852,8	5,0	18 642,5	5,4	20 150,7	5,9
Болгарія	1 078,1	4,6	1 104,9	4,2	1 603,7	5,2	2 023,7	5,7	1 413,6	4,0
Великобританія	53 698,4	2,9	57 977,5	3,0	59 603,4	2,9	87 676,4	4,8	67 763,3	4,3
Греція	8 965,0	4,6	10 542,0	5,0	11 306,0	5,0	13 238,0	5,6	12 387,0	5,3
Данія	6 385,4	3,1	6 573,3	3,0	6 501,1	2,9	6 310,1	2,7	6 917,6	3,1
Естонія	441,8	4,0	614,3	4,6	724,9	4,6	775,6	4,8	706,6	5,1
Ірландія	6 135,6	3,8	7 202,7	4,1	7 920,8	4,2	10 584,8	5,9	11 742,7	7,4
Ісландія	755,7	5,8	786,1	5,9	867,9	5,8	2 003,6	19,4	522,7	6,0
Іспанія	44 005,0	4,8	47 456,0	4,8	53 752,0	5,1	56 708,0	5,2	59 247,0	5,6
Італія	53 594,0	3,7	70 835,0	4,8	61 712,0	4,0	59 355,0	3,8	67 089,0	4,4
Кіпр	583,5	4,3	617,1	4,2	575,2	3,6	613,5	3,5	595,8	3,5
Латвія	684,9	5,3	877,6	5,5	1 093,9	5,2	1 501,1	6,5	1 356,2	7,3
Литва	805,3	3,9	996,7	4,2	1 211,8	4,2	1 515,2	4,7	1 049,1	4,0
Люксембург	1 338,9	4,4	1 597,5	4,7	1 487,8	4,0	1 660,3	4,2	1 833,4	4,8
Мальта	304,4	6,3	310,3	6,1	325,0	5,9	432,1	7,3	293,6	5,0
Нідерланди	24 254,0	4,7	25 324,0	4,7	27 352,0	4,8	29 380,0	4,9	32 897,0	5,8
Німеччина	79 150,0	3,5	75 180,0	3,2	74 390,0	3,1	82 020,0	3,3	86 780,0	3,6
Норвегія	9 377,2	3,9	9 653,2	3,6	10 491,0	3,7	11 492,7	3,8	11 910,3	4,4
Польща	9 481,7	3,9	12 183,3	4,5	14 564,6	4,7	17 969,3	4,9	16 587,9	5,3
Португалія	6 455,3	4,2	5 729,8	3,6	5 841,7	3,5	4 857,6	2,8	6 507,2	3,9
Румунія	4 208,2	5,3	6 760,3	6,9	8 392,1	6,7	9 500,0	6,8	7 955,2	6,8
Словаччина	1 446,3	3,8	1 726,7	3,9	2 262,7	4,1	3 257,4	5,0	3 261,0	5,2
Словенія	1 134,8	3,9	1 267,5	4,1	1 417,2	4,1	1 765,1	4,7	1 753,3	5,0
Угорщина	4 927,9	5,6	5 647,0	6,3	6 477,7	6,4	6 107,7	5,7	5 132,3	5,5
Фінляндія	7 450,0	4,7	7 709,0	4,7	7 910,0	4,4	8 672,0	4,7	8 653,0	5,1
Франція	51 566,0	3,0	52 616,0	2,9	54 741,0	2,9	55 620,0	2,9	59 125,0	3,1
Чеська Республіка	6 953,3	6,9	8 036,7	7,1	8 724,3	6,9	10 648,2	7,2	10 356,2	7,6
Швейцарія	...	...	...	...	12 817,5	4,0	13 998,3	4,1	14 779,8	4,2
Швеція	12 753,9	4,3	12 911,9	4,1	13 555,5	4,0	14 074,8	4,2	13 679,7	4,7

Складено за даними статистичної служби Європейського Союзу.

вітчизняної економіки⁹. Насамперед це пов'язано зі зменшенням цін на вивізну продукцію — чорні метали та вироби з них, мінеральне паливо, нафту і продукти її переробки, машини й обладнання, зерно, добрива тощо. При цьому така картина спостерігається як у східних, так і західних регіонах нашої держави. Зокрема, найбільше падіння промислового виробництва в

⁹ Мировой финансовый кризис в постсоветских странах: национальные особенности и экономические последствия / под ред. Л. Б. Вардомского. — М. : ИЭ РАН, 2009. — С. 285.

I кв. 2009 р. зафіксоване у Волинській, Закарпатській, Запорізькій, Тернопільській областях – понад 40 %; дещо менше постраждали Сумська, Херсонська, Чернігівська, Чернівецька області, де падіння виробництва не перевищило 20 %.

Незважаючи на недосконалі фінансові заходи, більшість проблем в економіці України пов'язана не з недостатньою присутністю в ній держави, а з неефективністю державного регулювання, передусім нецільовим використанням бюджетних коштів в її секторах¹⁰. Так само відкритим залишається питання недовиконання видатків на економічну діяльність бюджетів усіх рівнів. Наприклад, у 2009 р. різниця між фактичними та плановими показниками видатків державного бюджету на економічну діяльність становила 35,1 %, а місцевих бюджетів – 38 %. Безперечно, причини цього можна шукати у наслідках глобальної фінансово-економічної кризи, яка зачепила практично всі сторони суспільного життя. Проте основний лейтмотив полягає у відсутності зв'язку між діями влади та станом реального сектору економіки і, як наслідок, небажання здійснювати структурні реформи й змінювати пріоритети бюджетної політики.

Нестабільність фінансово-економічного розвитку впродовж останніх років у зарубіжній практиці не стала перешкодою для зміни темпу зростання видатків на економічну діяльність у ВВП (табл. 2). Попри незначне зменшення цього показника у чотирьох європейських країнах (в Італії – на 0,3 %; Румунії – на 0,4; Угорщині – на 0,6; Франції – на 0,1 %) ¹¹, у решті європейських країн спостерігається збільшення економічної складової видатків бюджету у ВВП. Позаяк у них спад цього показника не був таким відчутним, а бюджетні асигнування на розвиток економіки суттєво відрізнялися за обсягом. Крім того, значний економічний ефект зумовили приватні інвестиції в машинобудівну, хімічну, легку та харчову промисловість, які разом з грамотною бюджетною політикою сприяли швидкій реанімації цих галузей.

Поміж тим видаткова частина бюджетів усіх рівнів аж ніяк не відображає реальні масштаби державної підтримки базових галузей економіки. Адже, на противагу бюджетному фінансуванню, у досліджуваний період переважували непрямі шляхи отримання допомоги з боку держави через звільнення від оподаткування, реструктуризацію податкової заборгованості, надання податкових кредитів і відстрочок зі сплати податків. На практиці це проявилось у списанні фінансових санкцій, пені та штрафів, нарахованих за несвоєчасну сплату податкових платежів підприємствами паливно-енергетичного комплексу і галузевими науково-конструкторськими закладами¹². Відтак в умовах обмеженості бюджетних коштів такі дії для еконо-

---

¹⁰ Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 26.

¹¹ Розраховано за даними статистичної служби Європейського Союзу.

¹² Небрат В. Державні видатки в системі регулювання економіки: світові тенденції та вітчизняний досвід / В. Небрат // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 2. – С. 16.

міки є нічим іншим як деструктивними чинниками її розвитку, а для держави — зайвими бюджетними втратами.

Загалом бюджетна практика передбачає багатоманітність форм фінансування видатків бюджету на розвиток економіки, застосування яких дає можливість вирішувати неоднакові за суспільним призначенням завдання. За цією ознакою бюджетні видатки, які спрямовуються в реальний сектор економіки, можна віднести на капітальні трансферти, внески у статутні фонди та інвестиційні кредити (рис. 2). Відмінні риси кожної з цих форм дають змогу застосувати індивідуальні підходи до формування завдань бюджетної політики на сучасному етапі ринкових перетворень, що сприятиме підвищенню ефективності витрачання бюджетних коштів.

Головною особливістю капітальних трансфертів є наявність чітко визначеного перерозподільного ефекту, що поширюється на різні сектори економіки. При цьому перерозподіл бюджетних ресурсів в економічній системі має відповідати загальновизнаним критеріям, суть яких зводиться до забезпечення економічної доцільності та зменшення соціальної нерівності. Тим часом при плануванні капітальних трансфертів слід враховувати те, що в демократичній державі рішення у сфері суспільних фінансів приймаються політичними інститутами, у зв'язку з чим дотримання наведених

Рис. 2. **Форми фінансування видатків бюджету на економічну діяльність**

Складено автором.

критеріїв є досить складним завданням. Як відомо, політики мають мотиви для прийняття рішень, які відрізняються від побажань виборців, що уможливує пошук власного зиску від ухвалених рішень щодо такого перерозподілу. Тому бюджетні ресурси, які спрямовуються у формі капітальних трансфертів, повинні становити незначну частку у видатках державного та місцевих бюджетів інвестиційного характеру.

Для пом'якшення негативних наслідків перерозподілу надання капітальних трансфертів часто обмежується державними підприємствами, результати діяльності яких впливають на добробут широких верств населення. Це ускладнює підтримку приватного сектору економіки, ефективність функціонування якого загалом є вищою. У цьому разі слід досліджувати причини, які перешкоджають забезпеченню простого чи розширеного відтворення основних фондів державних підприємств, а також ідентифікувати реальних одержувачів вигоди від такого перерозподілу. Єдиним випадком, який не викликає суттєвих заперечень у доцільності надання капітальних трансфертів суб'єктам цієї чи іншої форми власності, є необхідність компенсації втрати і пошкодження основних фондів через форс-мажорні обставини чи техногенні катастрофи.

Тим часом бюджетні трансферти можна спрямовувати для вирішення таких стратегічних завдань, як активізація інноваційного розвитку економіки, зменшення ресурсо- й енергоємності, підвищення екологічної безпеки підприємств, налагодження виробництва імпортозаміщувальних товарів і послуг. Однак, зважаючи на обмеженість бюджетних ресурсів та ризику їх перерозподілу, залучення коштів для таких цілей доречно здійснювати на умовах співфінансування з приватним сектором.

Іншою формою фінансування видатків бюджету, які спрямовуються в реальну економіку, є внески у статутні фонди підприємств державної та комунальної власності. Як відомо, існують сфери економічної діяльності, в яких суб'єкти господарювання таких форм власності функціонують ефективніше. До них належать галузі, єдиними споживачами продукції яких є держава чи органи місцевого самоврядування, а також ті, де функціонують природні монополії. Тому пріоритетною метою при створенні державних і комунальних підприємств має бути досягнення економічного та соціального ефекту для населення всієї країни чи відповідних територіальних громад, а не реалізація комерційних проектів, що можуть бути здійснені приватними інвесторами.

Значний вплив на економічний розвиток справляють бюджетні кредити, які з усіх форм фінансування видатків бюджету спричиняють найменший перерозподільний ефект. Зважаючи на це, надання бюджетних коштів для інвестиційних цілей у позиковій формі найпридатніше для стимулювання діяльності суб'єктів господарювання недержавної форми власності. При цьому такі кошти можуть бути використані як безпосередньо для надання кредитів, так і для формування спеціалізованого інвестиційного фонду, який, відповідно, кредитував би реальну економіку. В останньому випадку позитивний вплив бюджетних інвестицій зростає, адже повернені кредити зможуть накопичуватися для подальшого вкладення. Крім того, створений

фонд зможе самостійно залучати фінансові ресурси з небюджетних джерел для інвестиційних потреб.

За прикладом позитивних надбань зарубіжного досвіду з метою забезпечення належного рівня управління бюджетними кредитами доцільно створити спеціальні фінансово-кредитні установи. Їх діяльність дасть змогу спрямовувати на реалізацію пріоритетних програм не тільки бюджетні асигнування, а й кошти, які залучають на міжнародних фінансових ринках під гарантії уряду. Водночас застосування специфічних умов надання інвестиційних кредитів сприятиме залученню ресурсів суб'єктів господарювання для співфінансування важливих інвестиційних проектів. Для прикладу, практика функціонування Банку Розвитку Казахстану свідчить про те, що на один долар США інвестицій цієї установи залучається близько одного долара США інших інвесторів – учасників співфінансування схвалених банком проектів.

Отже, вказані проблеми вкладення бюджетних коштів у вітчизняну економіку потребують вироблення науково обґрунтованих підходів щодо їх подолання. Зокрема, посткризовий період зобов'язує спрямовувати видатки на макроекономічну стабілізацію, створення ринкового середовища і впровадження наукомістких технологій. В узагальненому вигляді пріоритетними галузями, які потребуватимуть позачергової державної підтримки, є енергетика, металургія, сільське господарство, літакобудування та ін. Зважаючи на тенденції бюджетної політики та високий потенціал цих галузей, саме вони у найближчій перспективі визначатимуть економічний поступ України в Європейське співтовариство, поліпшуючи її зовнішньоекономічний імідж. Проте без зростання обсягів фінансових ресурсів, які акумулюються в бюджетній системі, буде неможливо активізувати роль держави у фінансовому забезпеченні розвитку економіки.